

Aleksandra Moroska,
Prawicowy populizm a eurosceptycyzm
(na przykładzie Listy Pima Fortuyna w Holandii
i Ligii Polskich Rodzin w Polsce),
Wrocław 2010

Książka Aleksandry Moroskiej jest niewątpliwie ważnym głosem naukowym w dyskusji nad dwoma wzajemnie przenikającymi się zjawiskami: populizmem i eurosceptycyzmem. Podkreślić należy, że obydwie zjawiska, choć szeroko omawiane i analizowane w literaturze naukowej, pozostają teoretycznie problematyczne i trudno uznać, że ich źródła, uwarunkowania i istota zostały w pełni wyjaśnione. Autorka wykazała się znaczącą odwagą mierząc się z tak ambitnym wyzwaniem badawczym. Jego realizacja doprowadziła do powstania bardzo udanego studium dwóch, poddanych komparatyście, przypadków populistycznych partii o charakterze eurosceptycznym: holenderskiej Listy Pima Fortuyna (LPF) i polskiej Ligii Polskich Rodzin (LPR).

Dojrzałość i wartość pracy naukowej mierzy się nie tylko liczbą odpowiedzi, których ona udziela, ale w nie mniejszym stopniu liczbą pytań, które ona wywołuje. Dopiero bowiem obydwie elementy stanowią o tym, że praca staje się głosem w dyskursie naukowym, a jej autor jego pełnoprawnym uczestnikiem. Praca Aleksandry Moroski w istocie dostarcza zarówno odpowiedzi na postawione pytania badawcze, jak i wywołuje kolejne pytania lub wątpliwości o charakterze naukowym.

Autorka zdecydowała się na objęcie analizą dwóch partii, o których sama pisze, że „w istotnych aspektach różnią się od siebie”. Faktem jest, że rzeczywistość społeczno-polityczna Holandii, w której wyrosła LPF, zasadniczo odbiega od rzeczywistości społeczno-ekonomicznej Polski, w której wyrosła LPR. Autorka mając świadomość tych różnic, słusznie przyjmuje, że płaszczyznę do porównań daje ich populistyczny i eurosceptyczny charakter. W takim wymiarze dobór tak odmiennych partii stanowi swoisty atut, gdyż różnice pomiędzy nimi wynikają z wielu zmiennych, pozwalających na spojrzenie na zjawisko eurosceptycyzmu i populizmu z odmiennych perspektyw. To z kolei wzbogaca zarówno samą analizę, jak i końcowe wnioski. Sądzę, iż wybór dwóch diametralnie różnych przypadków do analizy ma tę wartość, iż w sposób bardziej uprawniony, niż miałyby to miejsce po analizie przypadków zbliżonych (np. z dwóch państw Europy Środkowo-Wschodniej), pozwala odnieść się do hipotez badawczych sformułowanych wszak w sposób uogólniony w odniesieniu nie do specyficznych przypadków, ale relacji pomiędzy populizmem a eurosceptycyzmem jako takimi.

Przekonująco wypadają również argumenty Autorki za ograniczeniem badanych partii populistycznych do dwóch przypadków. Decyzja o skupieniu się na szczegółowym studium

dwóch przypadków pozwoliła na zaprezentowanie i zastosowanie w pracy większej gamy narzędzi badawczych i ukazania bardziej wysublimowanych konstrukcji analitycznych.

Należy podkreślić, że Autorka w sposób bardzo zręczny posługuje się analizą porównawczą. Dwa analizowane przypadki LPF i LPR zostały ujęte w książce w oddzielnych, ale stanowiących lustrzane odbicie rozdziałach. Zostały one zatem sprowadzone do „kompatybilnych próbek”, które pozwalają na odpowiedzialne i czytelne przeprowadzenie komparatystryki, wnioski zaś stąd wyprowadzone stają się łatwo weryfikowalne. Szerokie tło polityczno-społeczne, na którym ukazano badane przypadki, pozwala na pogłębienie wniosków, a przy tym bardziej trafne orzeczenie o istocie występujących podobieństw i różnic.

Recenzowana książka dowodzi dużej orientacji Autorki w zakresie analizowanej problematyki. Jest to tym bardziej godne podkreślenia, że przyszło Jej zmierzyć się z tematyką odnoszącą się do dwóch zjawisk z istoty swojej wciąż problematycznych: populizmu i eurosceptycyzmu. Analiza dotycząca nie tylko ich wspólnego ujęcia, ale ukazująca ich wzajemne powiązania i relacje znacząco podnosi poziom trudności tak zakreślonego tematu badań.

Sama analiza, a zatem i weryfikacja hipotez badawczych napotyka szereg ograniczeń, które nałożyły na Autorkę konieczność dużej zręczności i pomysłowości badawczej. Autorka przeprowadziła dojrzałą, a nawet wnikliwą analizę porównawczą wybranych przypadków, w aspekcie zarówno ich populistycznego charakteru, jak i eurosceptycyzmu, unikając zbyt łatwych i powierzchownych wniosków. Książka przynosi interesującą propozycję połączenia obu zjawisk, przyjmując za wspólny i łączący je czynnik – „horyzontalną i wertykalną ekskluzję”. Jest to oryginalna i własna propozycja Autorki. Pozwoliło to Jej stworzyć niezbędny wspólny mianownik dla tak bardzo różnych przypadków i pokusić się o uogólniające wnioski.

Wszystkie te kwestie zostały przedstawione i omówione w pierwszej – metodologicznej części książki.

W kolejnych, „bliźniaczych” rozdziałach zawartych w części drugiej (w odniesieniu do LPF – rozdział 7) i części trzeciej (w odniesieniu do LPR rozdział 11), Autorka zajęła się analizą potencjału mobilizacyjnego eurosceptycyzmu jako kwestii wyborczej. Są to kluczowe rozdziały dla zweryfikowania drugiej z postawionych w pracy hipotez, iż eurosceptycyzm obu partii wpłynął na ich wyborcze sukcesy, zatem że kwestia europejska miała znaczący wyborczy potencjał mobilizacyjny. Aby tego dokonać, Autorka odwołała się do ekonomicznej nomenklatury, analizując zachowania badanych podmiotów na rynku politycznym w oparciu o kategorię popytu i podaży. Analiza popytu przyniosła informację o znaczeniu kwestii europejskiej w ramach wyborczej oferty obu partii, co ważne – z uwzględnieniem oferty również partii konkurencyjnych. Analiza podaży z kolei przyniosła informację o potencjalnym rynku dla takiej oferty, ściślej mówiąc znaczeniu, jakie dla elektoratu LPF i LPR odegrała kwestia europejska.

Ostatnia, czwarta część pracy stanowi analizę porównawczą obu analizowanych partii, w aspekcie zarówno ich populistycznego charakteru, jak i eurosceptycyzmu. Czytelności i empiryczności analizy służy utrzymanie struktury, zastosowanej w drugiej i trzeciej części pracy. A. Moroska przeprowadziła dojrzałą, a nawet wnikliwą analizę, unikając zbyt łatwych i powierzchownych wniosków. Bardzo pomocne w sformułowaniu ostatecznych konkluzji wynikających z porównań, okazały się ustalenia teoretyczne dotyczące istoty

populizmu, dokonane w rozdziale pierwszym oraz wzajemnych powiązań tegoż zjawiska i eurosceptycyzmu. Pozwoliło to stworzyć niezbędny wspólny mianownik dla tak bardzo różnych przypadków i pokusić się o uogólniające wnioski. Z różnych uwarunkowań zrodziła się struktura czynników, które ostatecznie – jak konkluduje A. Moroska – doprowadziły do ukształtowania podobnych elementów decydujących zarówno o populistycznym, jak i eurosceptycznym charakterze obu partii:

W eurosceptycznych postawach LPR oraz LPF wyraźna była populistyczno-prawicowa ekskluzja na poziomie wertykalnym oraz horyzontalnym. Nieodzownym elementem argumentacji obu ugrupowań była bowiem niechęć wobec elit politycznych w Holandii i w Polsce, z powodu prowadzenia rzekomo błędnej polityki wobec Unii Europejskiej, działania na szkodę interesów państwa oraz jego obywateli.

Recenzowane opracowanie zwraca uwagę obfitością i różnorodnością wykorzystanych materiałów. Autorka zebrała bogaty zbiór niepublikowanych dokumentów i druków ulotnych w języku polskim i holenderskim, stanowiących pierwszorzędne źródło badań nad stanowiskiem i postawami analizowanych partii politycznych. Tak uzyskany materiał skonfrontowała z istniejącymi już analizami zawartymi w licznych opracowaniach oraz poglądami wyrażanymi na forum prasy. W odniesieniu do literatury przedmiotu wykazała się nie tylko godną podziwu skrupulatnością, ale i umiejętnością selekcji materiałów, gdyż trudno w istocie wskazać w jej bibliografii z jednej strony – pozycje zbędne, czy z drugiej – pominięte istotne publikacje. Zasługuje to tym bardziej na podkreślenie, iż odwołała się do literatury w języku polskim, angielskim, niemieckim i holenderskim. Całość materiału dopełniają materiały prasowe, źródła audiowizualne, strony internetowe, a także wywiady przeprowadzone z politykami, politologami oraz dziennikarzami. Różnorodność zebranego materiału dała gwarancję wszechstronnego ujęcia analizowanych zjawisk. Potwierdza również wpływające z lektury pracy wnioski, o rzetelności i ogromie pracy, które były niezbędne dla zrealizowania tak ambitnego projektu badawczego. Dało to jednocześnie podstawy do swobodnego i dojrzałego prowadzenia narracji naukowej, zastosowania elementów polemicznych oraz odpowiedzialnego sformułowania własnych propozycji.

Opracowanie cechuje się logiczną strukturą oraz dużym stopniem przejrzystości. Język rozprawy łączy analityczne i naukowe atuty z komunikatywnością. Podsumowując, przygotowana do druku książka Aleksandry Moroskiej dowodzi znaczących umiejętności Autorki w budowaniu konstrukcji analitycznych oraz prowadzenia narracji naukowych. Czytelność pracy i jej przejrzystość zostały znacząco dowartościowane za sprawą umiejętnie wykorzystanych tabel, wykresów i schematów, a także aneksów.

Praca cechuje się wysokim poziomem merytorycznym, logiczną i służącą postawionym celom badawczym konstrukcją oraz klarownym językiem wywodu. Stanowi ważny i dojrzały głos naukowy w ogólnej debacie nad fenomenem zarówno populizmu, jak i eurosceptycyzmu.

Krzysztof ZUBA